

УДК 069.8+(049.1)355.018+069(477)

© *Тетяна ПШЕНИЧНА***АНАЛІЗ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
РОБОТИ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОЛЬ ЗАГИБЛИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВИЯВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ
ПРО ЗАГИБЕЛЬ ЗА 2014 р. В НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ
ІСТОРІЇ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ 1941 – 1945 РОКІВ**

Узагальнюються результати науково-дослідницької діяльності зі встановлення доль загиблих військовослужбовців та виявлення документів про їхню загибель у 2014 р. Аналізується пошукова робота науковців музею, виокремлюється питання про необхідність такої діяльності для сучасного суспільства. Розглядаються напрями і методи пошукової роботи, які застосовуються під час дослідження долі загиблих воїнів та виявлення документів про загибель, а також програми гуманітарно-пошукової діяльності, яку проводить музей.

Ключові слова: історична пам'ять, лист-запит, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років».

Події 2014 р., що охопили територію України, кардинально вплинули на всі сфери життя нашого народу – економічну, політичну, соціальну та культурну. Військові дії на сході української землі не залишили осторонь жодного з мешканців держави й змусили шукати відповіді на болючі запитання: «як таке могло статися?», «кому це потрібно?», «що буде далі?». Задля можливості подальшого існування українське суспільство постало перед вкрай складним завданням – переглянути власну систему цінностей і створити новий, особливий образ України. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років», завданням якого є нагадування про злочинність будь-якої війни й збереження пам'яті про тих, хто віддав своє життя за мир на рідній землі, став безпосереднім і значимим учасником подій цього року.

У 2014 р. українська громадськість поринула у вир ще однієї битви – інформаційної, де по різні боки опинилися історики, політики, соціологи,

військові, пошуковці та пересічні громадяни. Своєрідним полем «бойових дій» у цій війні стало ставлення до подій періоду війни з нацизмом середини ХХ ст., зокрема участь українців у Другій світовій війні. Це питання можна вважати справжнім «каменем спотикання» на шляху до створення нової європейської України. Намір державних керманців швидко й радикально переформатувати світогляд населення (наприклад, викреслити зі свідомості українців поняття «Велика Вітчизняна війна» або визнати всіх українських радянських бійців окупантами, а бійців Повстанської армії – єдиними рятівниками України) цілком зрозумілий з огляду на сучасне ставлення до всього «радянського», проте може призвести до втрати власної історичної пам'яті, значним сегментом якої був період життя українців у складі Радянського Союзу.

Такий різкий поворот сучасних «історієтворців» на шляху до «України у новому форматі» зовсім не збігається з бажаннями частини українців, для яких і нині історія війни 1941 – 1945 рр. має особливе значення, про що підтверджують листи, які надходять до музею. «Мені дуже образливо, що я за своє життя жодного разу не сказав слово «тато». Одного разу сусідський друг назвав свого батька татом, а я почув це слово і спитав: «Мамо, а що таке «ТАТО»? Вона мені нічого не відповіла, лише заплакала. Коли я підріс, я зрозумів, що означає слово «тато»... Як хочеться дізнатися, де похований мій рідний батько – Василь Павлович Чучман», – написав Василь Васильович Чучман [1]. Розуміння того, що близька людина загинула на війні заради життя своїх нащадків, не просто допомагає багатьом сучасникам упоратися з власними проблемами, а й невидимим зв'язком поєднати покоління.

Починаючи з 2007 р. на адресу Меморіального комплексу надійшло 6 917 листів-запитів про встановлення доль бійців, загиблих у роки Великої Вітчизняної війни. У зверненнях до музейчиків у 2014 р. від авторів різних поколінь лунають несхожі за стилем (офіційно-діловий або художньо-розмовний), відправлені з різних куточків світу, але схожі між собою за змістом слова: «Дуже хочу, щоб мої діти та онуки знали про мого загиблого батька більше, ніж я...», «Значення роботи, яку Ви виконуєте, дуже важко переоцінити. Я сподіваюся, що Ви зможете знайти хоч якусь інформацію про мого прадіда...», «Звертаюся до Вас, як до останньої інстанції у розшуку мого діда...», «Мені соромно, що я досі не знаю, де могила батька. Діти мої вже дорослі, своїх мають дітей. Може, хоч вони навідалися б на могилу дідуса...» тощо [2; 3; 4; 5].

Історична пам'ять – як родинна, так і суспільна – формується впродовж років та століть і складається з калейдоскопу взаємозалежних подій – радісних і трагічних, контрверсійних і компромісних. «Вилучення» хоча б одного історичного факту, який є складником подієвого ряду минулого будь-якої держави, не просто «знищує» певні сполучні ланки в пам'яті соціуму, а змінює чи спотворює особливу картину неповторної історії всієї країни. Це, у свою чергу, знову призводить до масового незадоволення, адже історію не можна змінити, її можна тільки переосмислити, а на це потрібні час, відкритість і взаєморозуміння.

Мета цієї статті – аналіз та узагальнення результатів науково-дослідницької діяльності зі встановлення доль загиблих військовослужбовців та виявлення документів про їхню загибель у 2014 р. у рамках історико-соціологічного дослідження «Щодо питання історичної пам'яті про війну в Україні».

Підставою для дослідження стали листи-запити громадян, що надійшли до музею впродовж 2014 р. У пропонованій науковій розвідці не тільки проаналізовано пошукову роботу науковців музею, а й виокремлено питання про необхідність такої діяльності для сучасного суспільства.

Аналіз пошуково-дослідної практики за 2014 р. проводився за кількісними та якісними показниками, зважаючи при цьому на характеристику запитів за видами, авторством, засобом надходження, тематикою питань. Окремо розглянуто напрями і методи пошукової роботи, які застосовуються під час дослідження долі загиблих воїнів та виявлення документів про загибель, а також програми гуманітарно-пошукової діяльності, яку проводить музей.

1. Загальна характеристика запитів

1.1. Упродовж 2014 р. на адресу Меморіального комплексу надійшли тематичні та генеалогічні запити, а також запити соціально-правового характеру та непрофільні.

Листи, у яких запитувач звертається з вимогою підтвердити факт участі бійця у війні (призов на військову службу, загибель військовослужбовця тощо); установити особові дані воїна (рік народження, національність, ім'я та по батькові тощо); дослідити бойовий шлях полеглого або його військової частини; відшукати місце загибелі (упокою) військовослужбовця; підтвердити або спростувати місце поховання тощо – належать до групи тематичних запитів. Листи, які містять прохання надати інформацію з певного питання, теми, проблеми, події або факту, становлять найбільший пласт у комплексі запитів.

Звернення, які потребують документальної інформації, що встановлює спорідненість, родинні зв'язки двох або більше осіб, історію сім'ї, роду, належать до категорії генеалогічних запитів. Прикладом такого звернення може слугувати лист правнука Павла Петровича Литовченка: «На даний час я цікавлюсь виключно в генеалогічних цілях своїми предками. Практично всі із них народжувалися, проживали й одружувалися у XVIII – середині ХХ ст. на території нинішнього с. Пархомівка Краснокутського району Харківської області. Мені необхідна інформація про мого прадіда, який загинув під час війни» [6]. Навіть незначна або побіжна на перший погляд інформація із документів воєнних років допомагає розшукати конкретних родичів запитувача чи відомості про них; підтвердити походження певної особи (заявника або його родича(ів)); скласти за бажанням або потребою «генеалогічне» дерево; відтворити хроніку свого роду тощо. Листів-запитів генеалогічного характеру надходить до музею небагато, проте вони переконливо демонструють важливість проведення пошуку в цьому напрямі.

Запити соціально-правового характеру – це запити конкретної особи чи організації, пов'язані із соціальним захистом громадян, отриманням певних пільг відповідно до законодавства України.

Запити соціально-правового характеру надходять насамперед від військкоматів, управлінь Пенсійного фонду та соціального захисту громадян, юридичних організацій, а також від фізичних осіб. Запит фізичної особи може стосуватися самого заявника, осіб, що перебувають на його утриманні або під опікою, його померлої дружини (чоловіка) або близьких родичів.

В окремих розділах можна кодифікувати незначну кількість звернень, що стосуються питань, які не належать до профілю науково-дослідних відділів Меморіального комплексу, наприклад: надання інформації про демобілізацію з лав Радянської армії в післявоєнний період або вирішення питання про отримання «солдатської зарплатні» загиблого воїна його родичами тощо. Такі листи можна зарахувати до групи непрофільних запитів. Відповідаючи на такі прохання, співробітники музею рекомендують, до яких установ потрібно звернутися, щоб отримати допомогу в з'ясуванні відповідного питання.

1.2. Класифікувати запити про долю учасників війни також можна за авторством.

Листи від органів законодавчої та виконавчої влади належать до групи службових запитів. Відповідно до цієї групи в 2014 р. до музею надійшли листи з Урядової «гарячої лінії», від Міністерства оборони України, Міністерства регіональної політики України, Міністерства юстиції України, Генпрокуратури України та судових органів різних рівнів, Управління Пенсійного фонду України, Управління праці та соціального захисту населення України, обласних та районних військкоматів, адміністрацій сільських рад тощо.

Звернення також диференціюються на різні групи запитів від фізичних або юридичних осіб, а також від українських та іноземних громадян.

До запитів від юридичних осіб, які звернулися до музейних співробітників у 2014 р., відносяться не тільки «службові», а й ті, що надійшли від державних та громадських архівів, музеїв, пошукових організацій, ветеранських спілок тощо (таблиця 5.).

Запитувачі фізичні особи – це родичі та близькі загиблих воїнів, а також пошуковці, публіцисти, які збирають інформацію про події війни та її учасників (таблиця 6.).

Серед тих, хто шукає відомості про учасників та події Другої світової війни, є представники різних країн. Іноземні запитувачі звертаються як «фізичні» особи за наданням інформації безпосередньо до музейних науковців або через офіційні «юридичні» установи, діяльність яких пов'язана з науково-пошуковою спеціалізацією музею (таблиця 3.).

1.3. Запит про пошук можна подати поштовим листом, електронною поштою, телефоном-факсом або у формі анкети, яку запитувач заповнює безпосередньо в музеї. У виняткових випадках (стан здоров'я, похилий вік запитувача) запит

приймається по телефону. Так, у 2014 р. отримано 438 листів поштою, заповнено 133 анкети, передано електронною поштою 16 запитів, телефоном – 2.

2. Кількісний аналіз запитів

У 2014 р. співробітники науково-дослідного відділу з питань військових втрат України та історичної пам'яті про героїв війни опрацювали 589 запитів, із них у I кварталі – 247, у II – 117, у III – 132, у IV – 93.

У порівнянні з попередніми роками кількість звернень у 2014 р. суттєво зменшилася й впала до рівня 2007 – 2008 рр. (таблиця 1.). Це пояснюється нинішньою внутрішньополітичною обстановкою в суспільстві, яка затьмарена трагічними подіями на сході України. Населення цих територій опинилося в зоні бойових дій, що змусило більшість місцевих громадян спрямувати увагу з питань «мирного характеру» на проблеми часів війни. Також мешканці інших областей України та іноземних держав, які добровільно або вимушено пов'язані з подіями на Донеччині та Луганщині (наприклад, пошуковці й волонтери України, які відправилися до бойової зони, або жителі Росії), також «вийшли» із загальної кількості тих, хто займається пошуком і встановленням доль загиблих учасників війни 1941 – 1945 рр.

Таблиця 1.

Кількість запитів							
2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
462	667	876	1 061	1 052	1061	1150	589

Листи з проханнями про пошук, що дотепер надходять на адресу музею в такий складний для нашої країни час, ще раз підтверджують необхідність збереження пам'яті про всіх воїнів, загиблих у різні часи за мирне майбутнє рідної країни.

2.1. Основний зміст запитів

Запитання, з якими зверталися запитувачі в 2014 р., подані в таблиці 2. Їх можна поділити за тематикою й напрямками пошуку.

Таблиця 2.

Запитання	Кількість	Відсоток
1. Пошук інформації про загиблого для сімейного архіву	112	19,0
2. Надання інформації для оформлення пільг родині загиблого, зокрема:	100	16,9
- підтвердження участі у бойових діях	2	
- підтвердження факту загибелі, надання копії сповіщення	87	
- установавання або підтвердження призову	11	

3. Установлення особових даних загиблого воїна (уточнення прізвища, імені, по батькові загиблого, дати народження, національності, військового звання, надання фото бійця)	8	1.4
4. З'ясування номера військової частини, у якій служив розшукуваний	8	1.4
5. Надання інформації для увічнення пам'яті загиблого (викарбування прізвища на меморіальній плиті, відвідування могили), у тому числі:	268	45.5
- пошук місця загибелі або місця поховання, перепоховання (запити від рідних)	173	
- підтвердження місця поховання (запити від рідних)	39	
- надання інформації про військові поховання та воїнів, похованих на території міста, району (запити від сільрад, пошуковців, музеїв)	6	
6. Генеалогічне дослідження для відновлення родинних стосунків	30	5.1
7. Бойовий шлях загиблого воїна або військової частини	24	4.0
8. Наявність нагород	7	1.2
9. Військова служба учасників війни, які залишились живими або служили в післявоєнний час (підтвердження призову воїна, надання довідки про демобілізацію, проходження військової служби після війни на територіях інших держав, бойовий шлях ветерана, доля фронтовика після війни)	24	4.0
10. Надання інформації про учасника війни для еміграції його родичів	2	0.3
11. Надання інформації про бойові дії на певній території	2	0.3
12. Непрофільні	5	0.9
Разом	589	100 %

До першої категорії запитань також увійшли запити від наукових співробітників Меморіального комплексу, що стосуються комплектування та наукового атрибутування музейних предметів, створення експозиції (12 од.).

2.2. Географія запитів

Листи до Меморіального комплексу надходять з багатьох держав світу, однак здебільшого звертаються мешканці колишніх республік Радянського Союзу. Як видно з таблиці 3, у 2014 р. до музею надійшли запити від 7 громадян (з 15) колишніх радянських республік. Для порівняння наведемо такі цифри: у 2007 р. із запитом звернулися мешканці 2 колишніх республік СРСР (України та Росії), а вже в 2008 р. – 6 (України, Росії, Білорусі, Вірменії, Казахстану й

Узбекистану), у 2009 р. – 5 (України, Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану), у 2010 р. – 6 (України, Росії, Білорусі, Естонії, Казахстану, Киргизстану), у 2011 р. – 7 (України, Росії, Білорусі, Естонії, Молдови, Казахстану, Туркменістану), у 2012 р. – 7 (України, Росії, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Узбекистану), у 2013 р. – 8 (України, Росії, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Узбекистану).

Незважаючи на помітне зниження кількості звернень у 2014 р., географічний спектр запитів, як і раніше, залишається широким.

Найбільше звернень, як і в попередні роки, надійшло від мешканців України та Росії. Однак, порівнюючи кількість (відсотків) запитів за 2013 та 2014 рр., можна помітити удвічі зниження звернень від російських громадян. Росіяни, які усвідомлюють усю абсурдність воєнних дій між Україною та власною державою, розуміють, що відповідальність за розв'язання конфлікту на Сході України лежить на керівництві держави. «Я буду молитися за Вас, за всіх українців, Ангела Хранителя Вам и вашим детям», – написала Г.О. Мережко, мешканка м. Белореченськ Краснодарського краю [7]. У листах запитувачі-росіяни не вимагають, а просять допомогти в пошуку матеріалів про загиблих. Так, мешканець м. Челябінськ О.А. Ведмідь написав: «Прекрасно понимаю, что обращаюсь в сложный период времени, но всё же надеюсь на Ваше понимание и помощь» [8].

Таблиця 3.

Країна	2013 р.		2014 р.	
	Кількість запитів	Відсоток	Кількість запитів	Відсоток
Україна*	791	68.7	418	71
Росія	213	18,5	55	9.3
АР Крим			11	1.9
Ізраїль	11	0,9		
Білорусь	7	0,6	3	0.5
Казахстан	4	0,3	3	0.5
США*	2	0,2	2	0.3
ФРН	2	0,2	2	0.3
Азербайджан	1	0,1	1	0.2
Грузія	1	0,1		
Канада	1	0,1		
Киргизстан	2	0,2	1	0.2
Молдова	1	0,1		
Польща	1	0,1		

Румунія	1	0,1		
Туркменістан			1	0.2
Франція*			1	0.2
Чехія*	1	0,1	1	0.2
Швейцарія	1	0,1		
Без зазначення країни (e-mail, Червоний Хрест, тел.)	110	9,6	90	15.3
Разом	1150	100 %	589	100 %

* З урахуванням запитів через Червоний Хрест України

Окремою графою а таблиці виокремленні запити від мешканців Криму, оскільки на сьогоднішній день півострів залишається «яблуком розбрату». Керівництво Російської Федерації намагається довести, що на підставі проведеного референдуму, Крим увійшов до складу їхньої держави, а українці на законних підставах стверджують, що Автономна Республіка залишається частиною України. Серед листів, що надійшли із Криму, є звернення як від офіційних установ, так і безпосередньо від фізичних осіб – жителів-кримчан. На бланках-запитах із кримських військкоматів досить конкретна назва – «Министерство обороны Российской Федерации. Военный комиссариат Республики Крым» (рос. мовою), а в листах від пересічних кримчан зворотна адреса вказується така сама, як і в попередні роки – «АР Крим, місто...». Це – показовий приклад того, що частина місцевого населення кримського півострова не вважає себе громадянами Росії.

Цікавим видається той факт, що листи-відповіді, надіслані працівниками музею поштовим зв'язком до Криму, повертаються назад, оскільки кримська пошта їх не приймає! Єдиним можливим шляхом доправити відповідь на запит кримчанина стає електронна пошта, якою, на жаль, не всі запитувачі вміють чи можуть користуватися. Якщо не можна надати інформацію поштовим або електронним зв'язком, науковці музею відповідають на поставлені запитання в телефонному режимі.

Прикро, однак фактично неможливо точно встановити, у якій країні мешкає запитувач, що надіслав запит електронною поштою. Лише окремі співробітники Служби розшуку Товариства Червоного Хреста вказують назву країни, з якої до них направлено запит на пошук. Так, у 2014 р. через службу Червоного Хреста до Музею надійшли звернення від громадян Ізраїлю, США, Франції, Чехії.

Демографічний аналіз запитів від громадян нашої країни засвідчив, що найактивнішими активними в пошуку, як і в попередні роки, залишаються мешканці Києва та Київської області. У порівнянні з 2013 р., майже вдвічі зменшилася кількість запитів від жителів Волинської, Донецької, Луганської та Чернігівської областей (таблиця 4.). Одночасно в півтора – два рази збільшилося число звернень жителів Житомирської, Запорізької, Миколаївської, Херсонської та Черкаської областей до науковців музею.

Таблиця 4.

Назва областей України	Кількість запитів у % 2013 р.	Кількість запитів у 2014 р.	Кількість запитів у % 2014 р.
Вінницька	2,1	13	3,1
Волинська	1,4	3	0,7
Дніпропетровська	2,7	10	2,4
Донецька	7,6	20	4,8
Житомирська	1,4	11	2,6
Закарпатська	-	-	-
Запорізька	1,9	19	4,6
Івано-Франківська	0,3	2	0,5
Київська	9,2	34	8,1
Кіровоградська	0,6	9	2,2
Луганська	4,2	8	1,9
Львівська	1,5	7	1,7
Миколаївська	1,6	13	3,1
Одеська	2,0	11	2,6
Полтавська	3,9	12	2,9
Рівненська	0,8	3	0,7
Сумська	3,0	15	3,6
Тернопільська	0,1	2	0,5
Харківська	3,9	14	3,3
Херсонська	0,6	10	2,4
Хмельницька	1,9	6	1,4
Черкаська	2,2	27	6,5
Чернівецька	-	3	0,7
Чернігівська	2,5	7	1,7
м. Київ	42,2	159	38
Разом	100 %	418	100 %

2.3. Співпраця з державними і громадськими організаціями України та інших держав

Широкий спектр установ, які звернулися із запитом до музею в 2014 р., а також кількість звернень від цих організацій проілюстровано в таблиці 5.

Таблиця 5.

Назва організації	Кількість запитів
Військкомати України	31
Військкомати Росії	13
Військкомати АР Крим	3
Управління Пенсійного фонду України	1
Управління Праці та соціального захисту населення України та Росії	7
Служба розшуку Товариства Червоного Хреста України	75
Міністерство внутрішніх справ України	1
Міністерство регіональної політики і житлово-комунального господарства України	13
Державні архіви України	4
Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі	1
Судові, адвокатські установи України	6
Органи місцевого самоврядування України	3
Урядова «гаряча лінія» України	4
Ветеранські організації України	16
Музеї та бібліотеки України	3
Пошукові об'єднання та спілки України, Росії, Білорусі	16
Єврейська Рада України	4
Наукові співробітники МК НМІВВВ	12
Разом	213

Найбільше запитів надійшло через громадські, пошукові та ветеранські організації, зокрема від Служби розшуку Товариства Червоного Хреста України, військкоматів України та Росії, пошукових спілок та загонів: «Патріот», «Пам'ять», «Надія», «Закінчимо війну» тощо.

Члени пошукового клубу «Патріот» (м. Керч) знайшли на місцях колишніх боїв останки двох бійців, у яких були виявлені «солдатські медальйони» з частково збереженою інформацією. Пошуковці звернулися до науковців із проханням підтвердити особові дані полеглих воїнів та віднайти відомості про їхніх родичів. У результаті спільної роботи було ідентифіковано загиблих червоноармійців: Павла Григоровича Кононова та Миколу Гнатовича Соломатіна, а також знайдено імена та адреси родичів (на час отримання ними сповіщення про загибель).

Співробітники науково-експозиційних відділів музею впродовж року також зверталися із запитом про пошук документів на загиблих для поповнення основної експозиції та створення нових тематико-реліквійних виставок.

Крім того, науковці тісно співпрацюють з багатьма архівами нашої країни, де зберігаються відомості про долю військовослужбовців.

3. Напрями пошукової роботи в 2014 р.

Запитання, порушені в листах-запитах, окреслюють певне коло документів – архівних джерел, які потрібно опрацювати, а також визначають напрями й методику пошуку.

Архівні джерела з обліку загиблих воїнів можна умовно поділити на два види: «первинні» – донесення про втрати фронтів, армій, дивізій, полків та інших частин і з'єднань радянських Збройних сил та військових установ і «вторинні» – іменні повідомлення, що надходили від військових частин до місцевих військкоматів для інформування родин полеглих солдатів та офіцерів. Починаючи з 2007 р., «вторинні» повідомлення передали до Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років. Вони становлять основу Документального фонду з обліку людських військових втрат Української держави. Нині Фонд налічує 9 613 архівних справ, які містять близько 3 млн персональних документів щодо загиблих або зниклих безвісти воїнів, призваних на фронт військкоматами України.

Потрібно також зазначити, що значна частина документів, які стосуються подій війни, зберігається в архівах різних державних установ (державних, галузевих архівах, архівах Міністерства оборони України, Росії, Німеччини; обласних архівах України тощо) – як України, так і країн – учасниць війни. І «первинні», і «вторинні» документи становлять основну базу під час проведення пошуку.

Пошукова робота здійснюється за такими напрямками:

3.1. Надання будь-якої інформації

Із проханням надати бодай якісь відомості про колишніх воїнів (без уточнень, які саме) звертаються, як правило, діти зниклих безвісти або ті родичі загиблих бійців, які нещодавно розпочали вивчення історії своєї родини. Іноді в таких запитах словосполучення «будь-яка інформація» ховає в собі нестерпний біль, викликаний подіями війни. Наприклад, донька загиблого в концтаборі військовослужбовця Василя Андрійовича Зайцева написала: «На початку війни мені було 3 роки. Папу призвали на фронт, маму вбили німці. Я опинилася у чужої жінки, а через чотири роки – у дитячому будинку в м. Артемівськ. На єдиному документі, який був у мене, жінка написала, що дівчинка (тобто я) за національністю єврейка, батько загинув на війні, матір також вбили. Пройшло багато років, проте весь час хотілося знати про свої корені. Мені вже 75 років, сподіваюся, що з вашою допомогою встигну дізнатися бодай щось про своїх близьких» [9].

Під час опрацювання цього запиту науковці знайшли лише один документ – Алфавітну книгу обліку призваних на військову службу бійців, згідно з якою Василь Андрійович був відправлений на фронт 28 серпня 1941 р., проте до якої військової частини – невідомо. На жаль, значна кількість документів із

відомостями про воїнів не збереглася через різні обставини – умови війни, швидкий відступ радянських військ на початку війни, знищення будь-яких документальних матеріалів під час оточення, а також через неможливість ведення ретельного обліку військовослужбовців в умовах форсованої мобілізації тощо.

До категорії запитів про надання будь-яких відомостей про воїна можна зарахувати й листи, у яких запитувач сам надає максимальну інформацію про загиблого (наприклад, номер військової частини, дату смерті й місце загибелі або поховання), проте потребує додаткових свідчень про військову службу свого родича.

3.2. Підтвердження факту участі або загибелі воїна у війні

Із такими проханнями звертаються, як правило, родичі загиблих для отримання державних пільг, компенсацій, а також офіційні установи, які безпосередньо займаються наданням такої допомоги, наприклад районні управління Пенсійного фонду, соціального захисту населення тощо. Серед останніх значаться не тільки українські організації, а й представництва інших країн. Наприклад, Єврейська Рада України, яка за дорученням керівництва Німеччини виплачує компенсації жертвам фашизму.

Упродовж 2014 р. із такого роду запитами зверталися також і «біженці» зі східних областей України. Так, із проханням надати довідку про загибель на фронті під час німецько-радянської війни Йосипа Матвійовича Фермана звернувся онук полеглого, який відверто зізнався, що хоче поїхати зі своїми трьома дітьми з «палаючої країни» до мирної землі, такої, як Ізраїль [10]. У жодному разі не засуджуючи людей за їхній вибір, науковці ретельно виконують взяте на себе зобов'язання: згідно з документами, переданими українськими військкоматами на зберігання до музею, надавати інформацію про долі загиблих бійців, а також копії оригінальних документів із Фонду обліку полеглих.

За 2014 р. було виготовлено 220 копій похоронок, іменних списків безвісти зниклих військовослужбовців, сторінок алфавітних книг обліку загиблих воїнів, паспортів військових поховань тощо.

На жаль, співробітники музею практично не можуть допомогти колишнім, нині живим, воїнам або родичам бувших фронтовиків, які повернулися з війни. «Прошу Вас надати будь-яку інформацію про участь у війні мого, вже померлого, чоловіка – Михайла Пилиповича Філіппова, учасника й інваліда Вітчизняної війни 1941 – 1945 років. Ці дані необхідні нам для представлення їх в органи соціального забезпечення. На жаль, у мене немає жодних документів. Все, про що відомо в нашій родині, це те, що чоловік був поранений у ногу на фронті десь під Ленінградом», – написала дружина колишнього воїна [11].

У цьому випадку підтвердженням участі у війні могли б стати відомості з матеріалів про призов військовослужбовців, однак такі документи не збереглися в повному обсязі. Крім того, у музеї містяться матеріали про тих загиблих бійців, які були призвані українськими військкоматами, а Михайло Пилипович був мобілізований на фронт із території Росії, тому жодних відомостей про його

службу в музеї немає. Варто також зазначити, що в Україні матеріали призовників зберігаються в різних установах, а саме: у районних та обласних військкоматах, Галузевому державному архіві Міністерства оборони України, Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років». До того ж, документи, що стосуються призову так званими польовими військкоматами, містяться в Центральному архіві Міністерства оборони Росії.

Якщо в період 2007 – 2012 рр. найбільша кількість звернень стосувалася питань підтвердження факту участі або загибелі воїна у війні, то у 2013 й 2014 рр. із заявами такого змісту звернулися менше 17 % (таблиця 2.). Це пояснюється зменшенням кількості людей, які згідно із законом мають право на державну допомогу та пільги. Водночас кількість тих, кому потрібні відомості про долю загиблих родичів та місце їхнього поховання, з кожним роком збільшується.

3.3. З'ясування обставин загибелі, встановлення місця загибелі або місця поховання воїна

З'ясування обставин або місця загибелі колишніх військовослужбовців необхідні для встановлення останнього місця упокою воїна. Усе частіше до науковців музею звертаються військові комісари, пошуковці та нащадки загиблих воїнів із такими словами: «З цього питання рекомендували звернутися на Вашу адресу. Інформація потрібна для приїзду родичів до місця поховання» [12].

У 2014 р. для пошуку або підтвердження місця поховання загиблих бійців звернулося понад 260 запитувачів, що становить 45,5 % від усіх запитів.

Нерідко трапляються випадки, коли запитувач вказує повну інформацію для пошуку, зазначаючи місце народження й призову бійця, дані його дружини або матері тощо, а пошукова робота не дає бажаного результату – і все через якусь прикру помилку, якої припустилися в документі воєнного часу. «На мого батька Георгія Миколайовича Грифа прийшло повідомлення, згідно з яким він зник безвісти, проте мені, його сину, потрібно знайти й побувати на його могилі, віддати данину пам'яті за наше мирне життя, яке було здобуте ціною життя наших батьків», – написав мешканець м. Чернівці Микола Георгійович Гриф [13].

Відпрацьовуючи цей запит, науковці наштовхнулися на типові перешкоди, які змушують «топтатися на місці» на шляху до встановлення істини. Так, в Об'єднаній електронній базі загиблих воїнів Великої Вітчизняної війни (www.obd-memorial.ru) замість вказаного прізвища значилося – «Г.Н Граф», в Алфавітній книзі обліку загиблих військовослужбовців районного військкомату – «Греф Г.Н.», а у похоронці на Георгія Миколайовича Грифа, у якій було вказано і дату, і місце його загибелі, одержувачем значилася тітка – Марія Тодорівна Алексеєвич, а не дружина чи мати бійця. Чому співробітники військкомату не з'ясували й не зіставили всю інформацію про цього воїна – невідомо, однак фактом залишається те, що лише через 70 років, завдяки кропіткій роботі науковців музею, син Георгія Миколайовича Грифа дізнався, що його батько загинув 19 вересня 1944 р. у районі м. Варшава (у Польщі).

Опрацювання кожного окремого запиту вимагає індивідуального підходу й використання різноманітних методів пошуку.

3.3.1. Метод «пошук по однополчанах»

Серйозною проблемою в пошуку місця упокою загиблих бійців стали особливі розпорядження в області військового й сучасного обліку військових поховань, які можна пояснити лише збайдужістю вищого військового керівництва до проблеми збереження загальнолюдської пам'яті про загиблих, а це, у свою чергу, призвело до звичайної недбалості деяких робітників, відповідальних за складання списків похованих і перепохованих воїнів. Чи можна виправдати Наказ № 133 від 12 липня 1944 р. командира 344-го гвардійського стрілецького полку 119-ї гвардійської стрілецької дивізії про те, що «на могилах, у яких поховано понад 10 воїнів, вказувати лише прізвища 4 – 5 осіб із додаванням словосполучення «та інші» [14]?! Накази, як відомо, не обговорюються й виконуються навіть тими, хто з ними не погоджується. Не потрібно пояснювати, що всі ці «та інші» не тільки мають право бути названі поіменно, а гідні того, щоб їм вклонилися нащадки.

Одним із методів пошукової діяльності є порівняльний аналіз матеріалів «відомих» та «невдомих» загиблих бійців з однієї військової частини. Досить часто саме документи «відомих» стають підставою для підтвердження місця поховання «інших невідомих».

«Мій дідусь був призваний на фронт у 1942 р. з території Киргизстану. У 1943 р. від нього перестали надходити звісточки. До минулого року він вважався зниклим безвісти, а нині ми дізналися, що він загинув десь на території Харківської області у с. «Зятьки» (так в документі), – написала онука загиблого Бориса Івановича Григоровова [15]. У результаті пошуку було встановлено номер військової частини, у якій служив розшукуваний, дату смерті, а також номер госпіталю, у якому він помер, й місце поховання – с. Зідьки Зміївського району Харківської області. У сучасних списках цього військового поховання прізвища Бориса Івановича не значилося, проте серед зазначених воїнів був однополчанин розшукуваного – старшина Прокопій Михайлович Щербаков, який помер у тому ж госпіталі й був похований в одній могилі з Б.І. Григоровим. Цей факт і став підставою для встановлення (або підтвердження) місця упокою Бориса Івановича – с. Зідьки Зміївського району Харківської області.

Метод пошуку «по однополчанах» допомагає і в тих випадках, коли потрібно встановити місце упокою воїна, похованого в населеному пункті, якого нині немає на карті України.

До науковців звернувся начальник районного військкомату Смоленської області з абсолютно типовим, на перший погляд, запитом щодо встановлення місця поховання Федора Івановича Гвозданова – уродженця Росії, загиблого на українській землі [16]. У родичів Федора Івановича зберігалася похоронка, у якій було зазначено, що воїн загинув 5 жовтня 1943 р. й був похований у с. Зарубинці Київської області. Коли рідні вирішили відвідати могилу, вони наштотувалися на серйозну проблему – на карті Київської області такого населеного пункту не було.

Під час пошуку з'ясувалося, що Федір Іванович Гвозданов був шофером у складі 24-ї гвардійської окремої важкої гарматної артилерійської бригади 27-ї армії Воронежського фронту, яка наприкінці вересня 1943 р. була перекинута на Букринський плацдарм, військові дії на якому ще й нині називають найтрагічнішими в історії визволення столиці України в 1943 р. За підрахунками науковців, упродовж 1,5 місяця боїв на цій землі загинуло від 200 до 400 тис. бійців, серед яких був і Федір Іванович Гвозданов. Його поховали разом із чотирма однополчанами в братській могилі с. Зарубинці Переяслав-Хмельницького району Київської області. Однак через 25 років у зв'язку з будівництвом водосховища Канівської ГЕС десятки сіл, у тому числі й с. Зарубинці, були затоплені...

З листування військкоматів, яке зберігається в музеї, відомо, що на території вказаного села зафіксовані три військові могили, у яких покоїлися 416 воїнів. Установити прізвища цих воїнів неможливо, адже списки загиблих військовослужбовців с. Зарубинці в музей на зберігання не передавалися. Проте в журналі обліку братських могил Переяслав-Хмельницького району був знайдений запис про те, що в одній із могил с. Зарубинці був похований Герой Радянського Союзу лейтенант Олександр Іванович Алексеев. Також науковці знайшли документ, у якому зазначалося, що «всі матеріали з обліку військових могил с. Зарубинці передані до Канівського військкомату Черкаської області». Ці відомості і стали початком пошуку для музеологів.

Після ретельного перегляду справ Канівського РВК та відомостей про Героїв Радянського Союзу співробітники музею встановили, що могила лейтенанта О.І. Алексеева зафіксована на меморіальному кладовищі с. Григорівка Канівського району Черкаської області. Цілком зрозуміло, що у великому братському похованні неможливо ідентифікувати останки однієї конкретної людини, бо під час перепоховання переносили прах усіх загиблих. Останнім кроком могло стати опрацювання списків військовослужбовців, похованих у с. Григорівка, проте їх, на жаль, у музей не передали. Не містяться вони й на відомому сайті Об'єднаної електронної бази загиблих воїнів Великої Вітчизняної війни (www.obd-memorial.ru). Утім, у пошуковців залишалася надія на інші Інтернет-ресурси, на яких викладені фото пам'ятників та військових поховань. На щастя, на сайті Електронної бази даних Книги Пам'яті України (www.memory-book.com.ua) були знайдені фото цієї братської могили. На меморіальній плиті військового кладовища с. Григорівка Канівського району Черкаської області науковці Меморіалу знайшли імена загиблих бійців 24-ї гвардійської окремої важкої гарматної артилерійської бригади, загиблих 5 жовтня 1943 р. Серед них був і Федір Іванович Гвозданов.

3.3.2. Метод «пошук за місцем (або датою) останнього листа»

Шістнадцятирічна луганчанка Оксана Мартинова звернулася до науковців із такими словами: «Ми не знаємо, де загинув наш дід Андрій Іларіонович Лактін і де похований. Бабуся розповідала, що останній лист від нього був із м. Бердичів». Онука нічого не знала про бойовий шлях дідуся, однак їй було відомо, що його

призвали до лав Червоної армії навесні 1941 р. У липні від дідуся надійшов останній лист, на якому стояв штампель – «м. Бердичів». У 1944 р. мати Андрія Іларіоновича отримала похоронку на сина, проте в ній не було вказано, де саме він похований...

За запитом онуки загиблого розпочався ретельний пошук. Науковці по крихтах збирали відомості про події того часу, адже документів про перший період війни залишилося вкрай мало. Були опрацьовані десятки оперативних донесень командирів військових частин і накази командувачів армій та фронтів за червень – липень 1941 р., матеріали про загиблих, що зберігаються в Меморіальному комплексі, а також інформація з електронних загальнодоступних баз даних щодо персоналій та подій війни 1941 – 1945 рр. У роботі науковці посилалися на спогади учасників тих боїв – як із боку Червоної армії, так із боку Німеччини.

Під час пошуку було встановлено, що червоноармієць А.І. Лактін воював у складі 29-го окремого відбудовчого залізничного (шляхового) батальйону 13-ї окремої залізничної бригади Південно-Західного фронту. 5 липня 1941 р. бійцям цієї бригади наказали терміново відбутися до станції Бердичів і встановити потужні загородження на головній ділянці Вінницької залізниці – Бердичів – Полонне – Шепетівка. Коли бійці-залізничники підійшли до станції Бердичів, їм повідомили, що до міста прорвалися танки противника з мотопіхотою.

Воїни-залізничники, озброєні лише гвинтівками та ручними кулеметами, пішли в атаку. Через кілька годин комбриг доповів керівництву: «Підрозділи були зустрінуті організованим кулеметним, танковим й артилерійським вогнем. Атакою вдалося вибити ворога зі станції та зайняти її. Подальший наступ через темряву та нез'ясоване становище призупинений. Зранку 8 липня наступ буде відновлено із завданням вибити противника та очистити місто».

О 5-й годині ранку 8 липня 1941 р. бійці-залізничники розпочали новий наступ, проте більш потужний вогонь противника відкинув їх назад. Не маючи ні станкових кулеметів, ні протитанкових засобів, без будь-якої артилерійської підмоги, воїни трималися до 16.00. У цьому бою «місцевого значення», завдяки якому просування ворога було затримано на дві доби, загинули та зникли безвісти 230 військовослужбовців-залізничників, серед яких був і Андрій Іларіонович Лактін. 8 липня 1941 р. згідно з донесенням про втрати 13-ї залізничної бригади червоноармійця А.І. Лактіна з вісьмома однополчанами поховали в братській могилі на південно-східній околиці Бердичева. Чому ця інформація не була вказана в похоронці – невідомо.

Науковці з'ясували, що впродовж 1964 – 1966 та 1970 – 1972 рр. із різних місць Бердичева на військову ділянку старого загальноміського кладовища (вул. Пушкіна, 105) були перепоховані останки радянських воїнів, які в 1941 р. захищали, а в 1944 р. визволяли місто.

Поки що на постаменті цієї братської могили немає імені Андрія Іларіоновича Лактіна, проте сподіваємось, що справедливість переможе і кожний загиблий воїн буде увічнений у пам'яті свого народу.

Завдяки різноманітним пошуковим методам в 2014 р. науковці музею встановили й підтвердили місце поховання десятків бійців, увічнено імена 63 загиблих воїнів.

4. Програми пошуково-дослідницької діяльності

У музеї розроблено кілька програм пошуково-дослідницької діяльності, зокрема «Відновлення родинних зв'язків», «Родина шукає солдата», «Братська могила».

Упродовж 2014 р. за спільною програмою «Відновлення родинних зв'язків» у співпраці зі Службою розшуку Товариства Червоного Хреста України наукові співробітники провели пошук інформації про 75 осіб, зв'язок з якими обірвався у воєнні роки.

«Родина шукає солдата» – програма, відповідно до якої здійснюється пошук за запитом від рідних загиблого. Серед заявників – брати й сестри, діти, онуки, правнуки, племінники та інші. Загалом у 2014 р. проведено пошук інформації за запитом від рідних про долі 376 полеглих воїнів. У таблиці 6 зібрана інформація про кількість запитувачів за ступенем спорідненості.

Таблиця 6.

Ступінь спорідненості із загиблим	Кількість запитів	Відсоток
Вдови	1	0.3
Брати, сестри	17	4.5
Діти	76	20.2
Онуки	116	30.9
Правнуки	28	7.4
Племінники	40	10.6
Родичі (непрямі)	97	25.8
Особисто учасники війни	1	0.3
Разом	376	100 %

Як і в попередні роки, найбільше листів надходить від дітей та онуків. Звернень від удів, братів та сестер колишніх учасників війни небагато, проте вони привертають особливу увагу. «Просимо Вас з'ясувати обставини загибелі нашого старшого брата Миколи Кузьмича Кужеля. Його, як і багатьох молодих людей, угнали до Німеччини. Після війни наша мати отримала похоронку з військкомату про те, що брат загинув. Допоможіть знайти могилку Миколи. Ми хочемо вклонитися його праху», – з такими словами звернулися до працівників музею брати-пенсіонери Олексій Кузьмич та Іван Кузьмич [17].

Ретельний пошук висвітлив ще одну непросту солдатську долю й вкотре виявив величезну кількість помилок в обліку загиблих і похованих бійців.

З'ясувалося, що впродовж трьох років Микола Кужель жив на чужині й працював на «німецького хазяїна». У квітні 1945 р. його, як і багатьох полонених

робітників, звільнили війська 47-ї армії 1-го Білоруського фронту. Як відомо, тавро «полоненого» можна було «змити лише кров'ю», тому хлопцю довелося пройти спецперевірку в 217-му армійському запасному стрілецькому полку 47-ї армії, а вже 6 травня 1945 р. його направили до 18-ї інженерно-саперної бригади (далі – 18 ІСБр) для проходження подальшої військової служби.

Бійці 18 ІСБр брали участь у Берлінській наступальній операції, під час якої остаточно була розгромлена нацистська армія й захоплена столиця Німеччини – Берлін. Миколі Кузьмичу виповнилося на той час лише 18 років, проте, ймовірно, що він брав участь у тих останніх боях.

Єдиним документом, що проливав світло на долю воїна, було сповіщення про його загибель. У похоронці записано: «Кужель Микола Кузьмич, перебуваючи на фронті, захворів та помер у госпіталі 11 липня 1945 року». Далі вказувалося місце поховання – «Німеччина, м. Беліц, братське кладовище». Згодом було з'ясовано, що в м. Беліц функціонував великий військовий госпіталь «Хайльштеттен», поруч з яким знаходилося кладовище. Переглянувши списки цього військового поховання, співробітники встановили, що на пам'ятнику братської могили прізвище Миколи Івановича є, проте записано з помилкою... Замість «Кужель Н.К.» на меморіальній плиті значилося – «Кушель Н.К.» (Николай Кузьмич – рос. мовою). Отже, братська могила колишніх бійців Червоної армії в м. Беліц існує й нині, а це означає, що Олексій Кузьмич та Іван Кузьмич Кужелі зможуть відвідати місце упокою свого брата та вклонитися його праху.

За програмою «Родина шукає солдата» в 2014 р. було знайдено інформацію про долю 59 військовослужбовців, про яких раніше родина нічого не знала.

Ще одним проектом дослідницької діяльності музею є програма «Братська могила», головною метою якої є встановлення та підтвердження місця поховання загиблого воїна. Про методи пошуку військових поховань згадувалося у п. 3.3.

У рамках цієї програми в 2014 р. було увічнено імена 63 воїнів, загиблих на території України та інших держав.

5. Календар пошуку

Робота із запитамі спонукала дослідників створити у 2014 р. на сайті музею в розділі «Український мартиролог» окрему сторінку – «Повернулися з небуття. Календар пошуку». Ця рубрика була наповнена 19 нарисами про полеглих воїнів:

1. Колесника Петра Семеновича – «Дарую життя синові»
2. Литвиненка Івана Іларіоновича – «Татусеві двійнята»
3. Коверного Миколу Федотовича – «На могилі брата»
4. Гвозданова Федора Івановича – «Затоплена історія»
5. Зверовича Олександра Івановича – «Трагедія родини «ворога народу»
6. Калинчука Григорія Васильовича – «А може це не він?»
7. Кужеля Миколу Кузьмича – «Троє братів»
8. Смакоту Павла Михайловича – «Душа солдата»
9. Чернегу Антона Єфремовича – «Дорога до батька»

10. Чухомця Купріяна Григоровича – «Місце поховання – на карті не значиться»

11. Лактіна Андрія Іларіоновича – «Бій місцевого значення»

12. Вовка Григорія Терентійовича – «Хто отримав похоронку?»

13. Бикова Федулу Єлисейовича – «Смертельне поранення офіцера Бикова»

14. Титаренка Азарія Антоновича – «Молись за батька, синку»

15. Рибалка Трохима Архиповича – «Штрафник із безсмертного полку»

16. Мисника Олександра Трохимовича – «Невідправлений лист»

17. Тернового Івана Івановича – «Похований на Донеччині»

18. Негоду Василя Павловича – «На могилі дідуся»

19. Ніколаєва Миколу Михайловича – «Диво на Святого Миколая».

Дослідження доль загиблих, у процесі якого науковці шукають братські могили та реконструюють епізоди життя полеглих воїнів, допомагають не тільки поновити втрачені сімейні зв'язки, а й безпосередньо впливають на збереження історичної правди в пам'яті нашого народу. «Необхідно пам'ятати, що історія народу і країни пишеться з історії окремої людини, окремо взятої сім'ї, а у кожної людини, кожної сім'ї була своя війна, своя історія. Під час Великої Вітчизняної було багато героїв. Подвиги деяких із них дійшли до наших днів, а імена інших, похованих у братських могилах, країна так і не дізналася... Тож спасибі Вам – працівникам музею, за Вашу роботу, за допомогу у відтворенні правди і відкриття імен наших героїв», – написала Оксана Валеріївна Олейник у листі-подяці [18].

Підсумовуючи пошуково-дослідну роботу наукових співробітників Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років зі встановлення доль загиблих військовослужбовців та виявлення документів про загибель за 2014 р., зазначимо:

Зміст до питань, порушених у листах за 2014 р., та географія запитів залишаються такими самими, як і в попередні роки. Більшість адресантів цікавляться інформацією про останнє місце упокою загиблих, про можливість викарбувати прізвище полеглого на братській могилі.

Звернення до науковців у рамках різних програм пошуку щодо загиблих воїнів, розроблених у Меморіальному комплексі, демонструють широкий спектр суб'єктів, зацікавлених у вирішенні проблем у галузі меморіальної політики держави, та підтверджують необхідність проведення такої діяльності.

Розроблені науковцями спеціальні методики пошуку допомагають встановити й повернути із небуття імена багатьох невідомих і безвісти зниклих воїнів, відновити забуті або викривлені події в ланцюгу історії періоду 1941 – 1945 рр., зберегти суспільну й родинну пам'ять про трагічне й героїчне минуле учасників Великої Вітчизняної війни.

Джерела та література:

1. Меморіальний комплекс Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років (далі – МКНМІВВВ). – НДВ з питань військових втрат України та історичної пам'яті про героїв України (далі – НДВ). – Лист-запит № 168/2014 р.
2. Там само. – Лист-запит № 88/2014 р.
3. Там само. – Лист-запит № 99/2014 р.
4. Там само. – Лист-запит № 31/2014 р.
5. Там само. – Лист-запит № 50/2014 р.
6. Там само. – Лист-запит № 107/2014 р.
7. Там само. – Лист-запит № 517/2014 р.
8. Там само. – Лист-запит № 409/2014 р.
9. Там само. – Лист-запит № 79/2014 р.
10. Там само. – Лист-запит № 443/2014 р.
11. Там само. – Лист-запит № 285/2014 р.
12. Там само. – Лист-запит № 242/2014 р.
13. Там само. – Лист-запит № 11/2014 р.
14. Музейне досьє – 119 зв. Сд // МКНМІВВВ.
15. МКНМІВВВ. – НДВ. – Лист-запит № 13/2014 р.
16. Там само. – Лист-запит № 242/2014 р.
17. Там само. – Лист-запит № 230/2014 р.
18. Там само. – Лист-подяка № 25/2014 р.

© *Татьяна ПШЕНИЧНАЯ*

**АНАЛИЗ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ
ИЗ УСТАНОВЛЕНИЯ СУДЕБ ПОГИБШИХ
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ И ВИЯВЛЕНИЕ ДОКУМЕНТОВ
О ГИБЕЛИ В 2014 г. В НАЦИОНАЛЬНОМ МУЗЕЕ ИСТОРИИ
ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ 1941 – 1945 ГОДОВ**

Обобщаются результаты научно-исследовательской деятельности по установлению судеб погибших военнослужащих и обнаружения документов об их гибели в 2014 г. Анализируется поисковая работа ученых музея, выделяется вопрос о необходимости такой деятельности для современного общества. Рассматриваются направления и методы поисковой работы, которые применяются при исследовании судеб погибших воинов и обнаружения документов о гибели, а также программы гуманитарно-поисковой деятельности, которую проводит музей.

Ключевые слова: историческая память, письмо-запрос, Мемориальный комплекс «Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов».

© *Tetiana PSHENYCHNA*

ANALYSIS OF RESEARCH WORK TO INSTALL THE FATE OF DIED SOLDIERS AND DETECTION DOCUMENTS ABOUT DEATH IN 2014 AT THE NATIONAL MUSEUM OF THE GREAT PATRIOTIC WAR 1941 – 1945

Since 2007 the Memorial complex received 6 917 letters with request to establish the fate of soldiers who died during World War II.

The historical memory – both familial and social – is formed over the years and centuries, and consists of a kaleidoscope of interconnected events – happy and tragic, controversial and compromise.

The purpose of this article – analysis and synthesis of results of research activities to install the fate of soldiers and revealing documents about their death in 2014 within the historical and sociological study “On the question of the historical memory of the war in Ukraine”.

The basis for the study were the letters with request of citizens which came to the museum during 2014. In the proposed scientific exploration not only analyzes the work in search of scientists of the museum, but also singled out the question of the necessity of such for the modern society.

Analysis of search and research practices for 2014 was conducted by quantitative and qualitative indicators given with the description on requests by type, authorship, a means of income, themed issues. Separately considered directions and methods of research work applied in the study of the fate of fallen soldiers and detection instruments of death and Humanitarian retrieval activities which carried out by the museum.

Appeal to researchers under different programs on search of fallen soldiers developed at Memorial complex exhibit a wide range of subjects interested in solving problems in the memorial policy, and confirmed the need for such activities.

Scientists developed special techniques to help search and set back from oblivion the names of many unknown and missing soldiers recover forgotten or distorted chain of events in the history of the period of 1941 – 1945, to keep the social and family memory about the tragic and heroic past of the Great Patriotic War.

Keywords: historical memory, a letter of request, Memorial complex “The National Museum of the History of the Great Patriotic War 1941 - 1945”.